

Slimību profilakses un kontroles centrs

SMĒKĒŠANAS IZPLATĪBA LATVIJĀ

Tabakas izstrādājumu, elektronisko smēķēšanas ierīču un tabakas aizstājējproduktu lietošanas paradumi, aprīte un kontrole Latvijā

2. izdevums

Rīga, 2024

Priekšvārds

2024. gads iezīmējis uzskatāmas sekas nacionālā un starptautiskā mērogā novērotām tendencēm attiecībā uz iedzīvotāju paradumiem nikotīnu saturošu izstrādājumu lietošanā. Plašais nikotīnu saturošu izstrādājumu piedāvājums un to pieejamība ir sekmējusi arvien izteiktāku tirgus diversifikāciju, nikotīnu saturošajiem produktiem ieņemot pieaugošu nozīmi ne tikai akcīzes nodokļa ieņēmumu strukturā, bet arī iedzīvotāju paradumu veidošanā.

Pērn Latvijā 2% iedzīvotājiem, kuri bija sasnieguši vismaz 15 gadu vecumu, pirmā smēķēšanas pieredze bijusi ar karsējamās tabakas ierīcēm, bet 10% ar elektroniskām cigaretēm. Lai gan šis īpatsvars ir būtiski mazāks nekā tabakas izstrādājumu smēķētāju vidū, trīs gadu laikā tas ir dubultojies karsējamās tabakas ierīču lietotāju vidū. Eiropas valstu vidū Latvijā ir augstākais iedzīvotāju īpatsvars, kuri smēķēt uzsākuši ar elektroniskajām cigaretēm. Minētais uzskatāmi apliecina, ka nikotīna saturošo produktu pieejamība pievērš smēķēšanai arvien lielāku sabiedrības daļu, arī to, kura nekad nav lietojusi tabakas izstrādājumus. Lai gan dažādu valstu ekspertu viedokļi vēl aizvien atšķiras par šo produktu radīto kaitējumu, neapstrīdams ir fakts, ka to lietošanai ir kaitīga ietekme uz visiem iedzīvotājiem, bet jo īpaši bērniem, jauniešiem un nesmēķējošiem iedzīvotājiem jebkurā vecumā.

Nikotīnu saturošu produktu lietošanas izplatība ir pieaugusi starptautiskā mērogā, taču Latvijā novērotās tendences apliecina īpaši strauju lietošanas pieaugumu visas populācijas līmenī, visuzskatāmāk jauniešiem, kuru vidū elektroniskās cigaretes ir kļuvušas par visbiežāk smēķēto produktu.

Vienlaicīgi ar alternatīvo produktu lietošanas izplatības pieaugumu, ir pētījumi, kuros novērojams arī tabakas cigarešu smēķēšanas izpaltības pieaugums, kas 2024. gadā ir nemainīgi primāri smēķētais nikotīnu saturošais izstrādājums pieaugušo iedzīvotāju vidū. Atkarībā no pētījuma, pašreizējo vai ikdienas tabakas izstrādājumu smēķētāju īpatsvars Latvijā svārstās robežās no 29% līdz 33%, elektronisko cigarešu smēķētāju īpatsvars – 8%, karsējamās tabakas lietotāju īpatsvars – 3%. Lai gan elektronisko smēķēšanas ierīču un tabakas aizstājējproduktu lietošanas izplatība kopējā populācijā ir zema, pētījumu datu analīzē novērojams uzskatāms lietošanas pieaugums, jo īpaši elektronisko cigarešu lietošanas izplatībā.

Jaunāko pētījumu dati norāda uz tendenci, kad iedzīvotāji uzsāk duālu lietošanu jeb tabaku saturošu un nesaturošu produktu paralēlu lietošanu nikotīna uzņemšanas nolūkā. Šāds paradums var palielināt ne tikai nikotīna saindēšanās risku, bet arī izslēdz jebkādu potenciālu ieguvumu, kas tiek piedēvēts veicot pilnīgu pāreju no tabakas izstrādājumu lietošanas uz beztabakas izstrādājumu lietošanu. Šāds ieguvums nav pierādīts, jo trūkst pētījumi par alternatīvo produktu ilgtermiņa lietošanas sekām.

Tabakas lietošana nemainīgi ir viens no būtiskākajiem iedzīvotāju priekšlaicīgas nāves cēloņiem Latvijā, kā izplatība nav mazinājusies līdz ar dažādu alternatīvo nikotīnu saturošo produktu pieejamību.

Neskatoties uz to, jauno produktu pieejamība un pievilcīgums ir radījis jaunus riskus, kuru ietekmes un seku mazināšana 2024. gadā ir bijusi viena no būtiskākajām likumdevēja prioritātēm tabakas un saistīto produktu nacionālās politikas īstenošanā. 2025. gads nesīs būtiskas izmaiņas nikotīnu produktu tiesiskajā regulējumā Latvijā, kuru mērķis ir aizsargāt neaizsargātāko sabiedrības daļu un mazināt pieprasījumu pēc šiem produktiem. Panāktās izmaiņas ir būtiskas, taču pastāvošie izaicinājumi smēķēšanas izplatības mazināšanā nemazinās.

Tabakas un nikotīna saturošu izstrādājumu lietošanas paradumi

Jaunāko pētījumu dati par tabakas un nikotīnu saturošu izstrādājumu lietošanas paradumiem iedzīvotāju vidū Latvijā

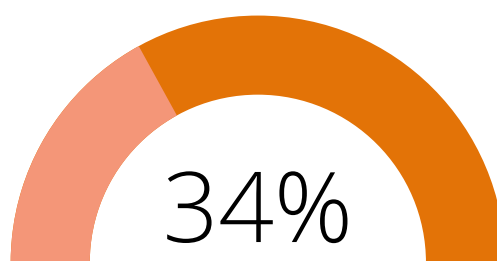
Tabakas un/vai nikotīna saturošu produktu lietošanas izplatība

Kopumā dažādus nikotīna saturošus izstrādājumus (izņemot medikamentus) 2024. gadā lietoja 34% 18 līdz 75 gadus veci iedzīvotāji, bet regulāri tos lietoja 25% iedzīvotāju.

2023. gadā 67% iedzīvotāju (no tiem iedzīvotājiem, kuri lieto kādu nikotīna saturošu produktu) smēķēja cigaretes, 43% smēķēja elektroniskās cigaretes, 21% – karsējamo tabaku, 18% – smēķējamo tabaku, 13% – cigarillas, 8% – nikotīna spilventiņus.

Pētījuma dati apliecina, ka vienīgā produktu kategorija, kurā samazinās kopējais lietotāju īpatsvars Latvijā ir tabakas cigaretes, pārējās produktu kategorijās novērojama pieaugoša tendence, visuzskatāmāk elektroniskajām cigaretēm, karsējamai tabakai un nikotīna spilventiņiem, kur lietotāju īpatsvars kopš 2022. gada ir pieaudzis par 5 procentpunktiem katrā produktu kategorijā.

15-75 gadus veco iedzīvotāju īpatsvars, kuri 2024. gadā lietoja tabakas un/vai nikotīna saturošus izstrādājumus, %

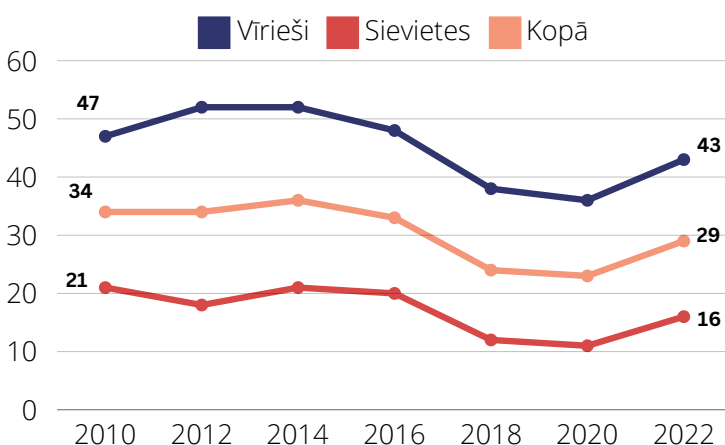
Avots: SKDS Pētījumu centrs, 2024

Ikdienā tabakas izstrādājumu smēķētāju īpatsvars

Ikdienā dažādus tabakas izstrādājumus 2022. gadā smēķējušas 16% sieviešu un 43% vīriešu vecuma grupā no 15-74 gadiem. Augstākais ikdienas smēķētāju īpatsvars vīriešu vidū bijis vecuma grupā 35-54 gadi (>40%), sievietēm 25-44 gadi (13%-15%).

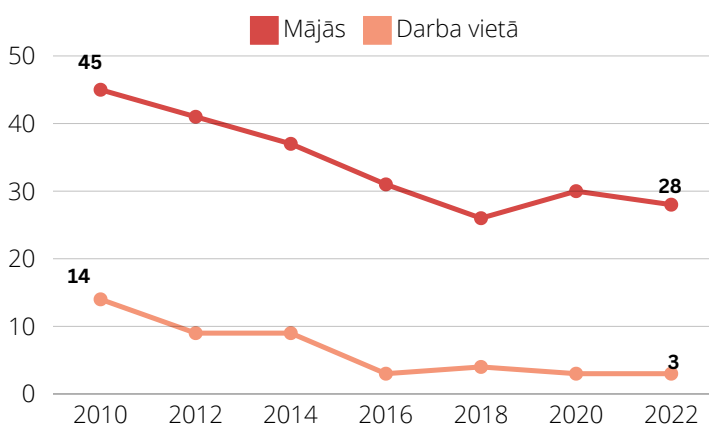
Divu gadu laikā ikdienā tabakas izstrādājumu smēķētāju īpatsvars ir palielinājies par sešiem procentpunktiem – sievietēm tas ir palielinājies par pieciem procentpunktiem, bet vīriešiem par septiņiem procentpunktiem. Īpatsvara pieaugums novērojams abiem dzimumiem, visās vecuma grupās, visbūtiskāk vīriešiem vecuma grupā no 15 līdz 24 gadiem (pieaugums par 18 procentpunktiem) un sievietēm vecuma grupā no 45 līdz 54 gadiem (pieaugums par 10 procentpunktiem).

15-74 gadus veco iedzīvotāju īpatsvars, kuri ikdienā smēķē tabakas izstrādājumus 2010-2022 gads, %

Avots: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2023

15-74 gadus veco iedzīvotāju īpatsvars, kuri pakļauti pasīvai smēķēšanai mājās un darba vietā 2010-2022 gads, %

Avots: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2023

Pasīvās smēķēšanas izplatība

Pasīvai smēķēšanai darba vietā 2022. gadā bijuši pakļauti 3% 15 līdz 74 gadus veco iedzīvotāju, savukārt mājās piesmēķētās telpās uzturējušies 28% iedzīvotāju. Kamēr pasīvās smēķēšanas izplatība darba vietās kopš 2020. gada saglabājusies nemainīga- 3%, tās izplatība darba vietās ir nedaudz samazinājusies.

Smēķēšanas atmešana

2022. gadā pēdējo 12 mēnešu laikā smēķēšanu atmetuši 1,5% iedzīvotāju vecuma grupā 15-74 gadi.

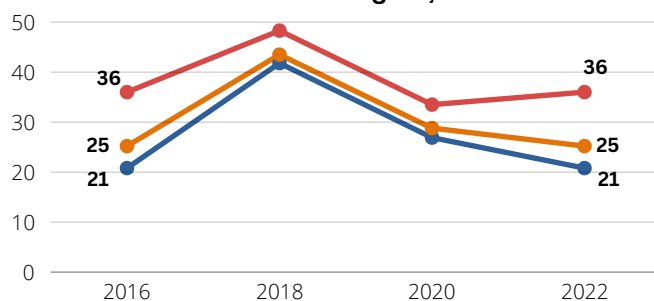
Kopš 2018. gada būtiski samazinājies ikdienā smēķējošo iedzīvotāju īpatsvars, kuri vēlas atstāt smēķēšanu. Ja vēl 2018. gadā smēķēt atstāt vēlējās 44% smēķētāju, tad 2022. gadā šis īpatsvars samazinājies līdz 25%.

Nemainīgi lielākajai daļai (56%) ikdienas smēķētāju, neviens nav ieteicis atstāt smēķēšanu. 30% atstāt ieteicis ģimenes loceklis, 18% ārsts.

Absolūtais vairākums jeb 73% smēķētāju pēdējā gada laikā centušies atstāt smēķēšanu bez nekādas palīdzības. 4% izmantojuši Nikotīna aizstājterapijas līdzekļus (plāksterus, košļājamo gumiju u.c.), 14% izmantojuši citus aptiekās nopērkamus recepšu un bezrecepšu medikamentus.

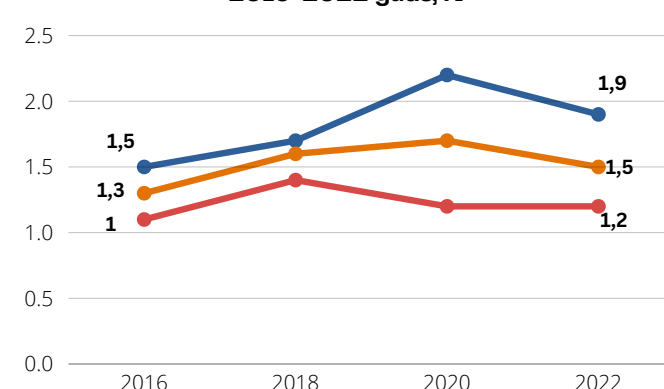
Divu gadu laikā uzskatāmi pieaugusi elektronisko cigarešu lietošanas izplatība smēķēšanas atmešanas nolūkā – no 6% 2020. gadā līdz 22% 2022. gadā. Arī karsējamo tabaku smēķēšanas atmešanas nolūkā izmantojuši 15% iedzīvotāju, kas ir par trīs procentpunktiem vairāk nekā 2020. gadā.

15-74 gadus veco ikdienas smēķētāju īpatsvars, kuri vēlas atstāt smēķēšanu, 2016-2022 gads, %

Avots: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2023

15-74 gadus veco iedzīvotāju īpatsvars, kuri atmetuši smēķēšanu pēdējā gada laikā, 2016-2022 gads, %

Avots: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2023

Avoti: Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums, 2022. (2023). Slimību profilakses un kontroles centrs <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/18708/download?attachment>

Tabaku un nikotīnu saturošu produktu lietošana, attieksme pret alternatīvajiem bezdūmu nikotīna produktiem. SKDS Pētījumu centrs, 2024. Pētījums veikts pēc Bezdūmu nozares asociācijas pasūtījuma.

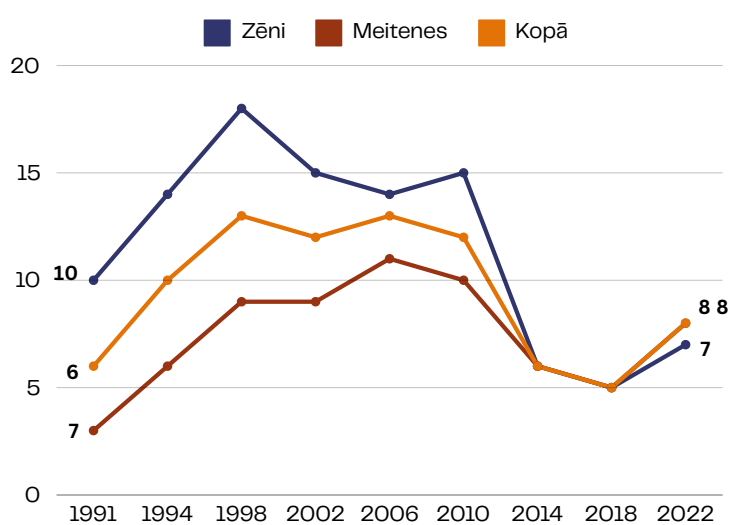
Regulāra tabakas izstrādājumu smēķēšanas izplatība jauniešu vidū

Laika posmā no 2010. līdz 2018. gadam bija novērojama tabakas cigarešu smēķētāju īpatsvara būtisks samazinājums (no 12% līdz 5%).

2022. gada dati rāda, ka to jauniešu īpatsvars, kuri smēķējuši tabakas cigaretes vismaz reizi nedēļā Latvijā ir pieaudzis. 2022. gadā smēķēja 8% 11, 13 un 15 gadus vecie jaunieši.

Šāds īpatsvars atbilst vidējam rādītājam, kas ietver smēķēšanas izplatību 11, 13 un 15 gadus veco jauniešu vidū kopumā 44 pētījuma valstu vidū.

11, 13, 15 gadus veco jauniešu īpatsvars, kuri smēķējuši tabakas cigaretes vismaz reizi nedēļā, 1991–2022 gads, %

Avots: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2024

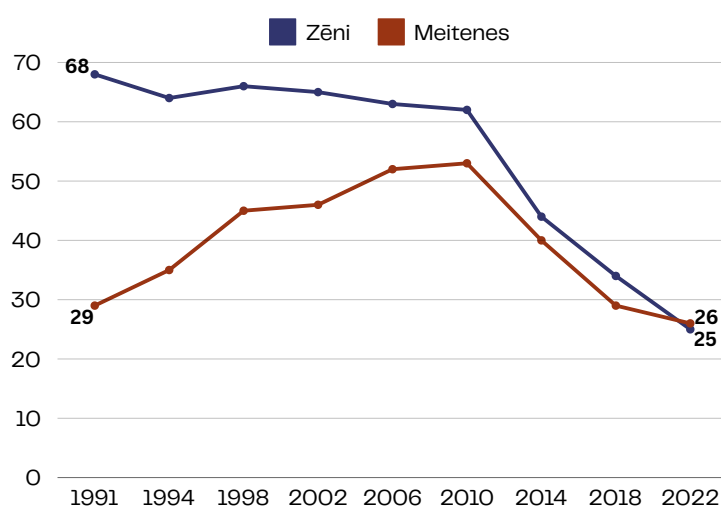
Jauniešu pieredze ar tabakas izstrādājumu smēķēšanu dzīves laikā

Kopš 2010. gada uzskatāmi samazinājies jauniešu īpatsvars, kuriem savas dzīves laikā ir bijusi jebkāda pieredze ar tradicionālo tabakas izstrādājumu smēķēšanu.

Laika posmā no 2010. līdz 2022. gadam 11, 13 un 15 gadus veco zēnu vidū īpatsvars ir samazinājies par 37 procentpunktiem, bet meiteņu vidū par 27 procentpunktiem.

Rādītājs uzskatāmi apliecina tendenci, ka arvien mazāks jauniešu īpatsvars uzsāk tradicionālo tabakas izstrādājumu lietošanu, taču ņemot vērā pieaugušo elektronisko cigarešu lietošanas izplatību un to pamēģināšanu, nevar uzskatīt, ka jauniešu pieredze ar jebkādu nikotīnu saturošu izstrādājumu smēķēšanu būtu samazinājusies.

11, 13, 15 gadus veco jauniešu īpatsvars, kuri savas dzīves laikā ir smēķējuši kādu tabaku saturošu izstrādājumu*, 1991–2022 gads, %

* cigareti, cigāru, pīpi vai ūdenspīpi

Avots: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2024

11, 13, 15 gadus veco jauniešu īpatsvars, kuri smēķējuši cigaretes vismaz vienu dienu pēdējo 30 dienu laikā, 2014.–2022. gads, %

Aptaujas gads	Zēni				Meitenes				Kopā
	11 gadi	13 gadi	15 gadi	Kopā	11 gadi	13 gadi	15 gadi	Kopā	
2014.	2,5	7,8	21,9	10,2	1,2	7,9	24,0	10,9	10,5
2018.	3,6	7,0	20,7	10,0	0,9	8,0	24,0	10,4	10,2
2022.	1,3	5,7	17,8	8,5	1,8	8,5	20,3	10,4	9,5

Avots: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2024

11, 13, 15 gadus veco jauniešu īpatsvars, kuri smēķējuši vismaz reizi nedēļas laikā, 1991.–2022. gads, %

Aptaujas gads	Zēni				Meitenes				Kopā
	11 gadi	13 gadi	15 gadi	Kopā	11 gadi	13 gadi	15 gadi	Kopā	
1991.	4,8	9,3	18,5	9,7	1,0	1,3	5,3	2,8	5,7
1994.	1,5	12,4	32,7	14,3	0,6	2,6	13,3	6,2	9,8
1998.	3,1	15,1	36,4	17,5	0,3	6,9	18,8	9,3	13,0
2002.	1,8	16,4	28,9	15,0	0,5	5,9	21,1	9,3	12,0
2006.	2,7	11,2	29,9	14,0	1,1	10,0	22,7	11,2	12,6
2010.	2,3	11,3	32,0	14,9	0,8	7,4	22,1	9,8	12,2
2014.	0,9	3,0	15,3	5,9	0,4	3,2	13,4	5,6	5,8
2018.	0,9	3,1	12,9	5,4	0,5	2,7	11,6	4,7	5,1
2022.	0,7	4,9	15,2	7,2	0,4	5,6	17,6	8,1	7,7

Avots: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2024

Jauniešu pieredze ar smēķēšanu pēdējā mēneša un pēdējās nedēļas laikā

Kopš 2014. gada ir nedaudz samazinājies to jauniešu īpatsvars, kuri smēķējuši cigaretes pēdējā mēneša laikā. Atšķirībā no smēķēšanas pieredzes dzīves laikā, paradumi pēdējo 30 dienu laikā raksturo regulāru smēķēšanu.

Lai gan kopējais īpatsvars ir nedaudz samazinājies, 11 un 13 gadīgu meiteņu vidū smēķēšana pēdējā mēneša laikā ir nedaudz palielinājusies. Tās gan nav uzskatāmas par statistiski nozīmīgām izmaiņām.

Attiecībā uz smēķēšanu vismaz reizi nedēļas laikā novērojams īpatsvara pieaugums, īpaši 13 un 15 gadīgo meiteņu vidū.

Elektronisko cigarešu smēķēšanas izplatība un paradumi

Elektroniska smēķēšanas ierīce ir elektroniskā cigarete, kas tiek izmantota, lai caur iemuti ieelpotu nikotīnu saturošu vai nesaturošu tvaiku, kas var būt vienreizējas lietošanas vai atkārtoti uzpildāma ar uzpildes flakonu un rezervuāru, vai uzlādējama ar vienreizējas lietošanas kapsulām.

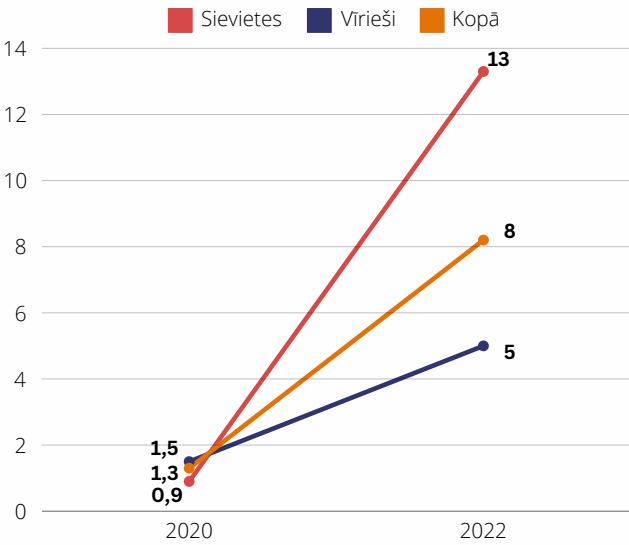

Elektronisko cigarešu smēķēšana ikdienā

Divu gadu laikā ikdienā elektronisko cigareti smēķējošo iedzīvotāju īpatsvars vecuma grupā no 15 līdz 74 gadiem ir pieaudzis vairāk nekā sešas reizes – no 1,3% līdz 8,2%. Īpaši uzskatāms ir novērotais pieaugums sievietes vidū, kur tas ir pieaudzis no mazāk nekā viena procenta (0,9%) 2020. gadā līdz 13,3% 2022. gadā.

Analizējot datus pēc dzimuma un vecuma secināms, ka gan vīrieši, gan sievietes vecumā pēc 54 gadiem elektroniskās cigaretes ikdienā nesmēķē. Augstākais smēķētāju īpatsvars ir gados jaunākajās vecuma grupās.

15-74 gadus vecu iedzīvotāju īpatsvars, kuri smēķē elektroniskās cigaretes ikdienā, 2020-2022 gads, %

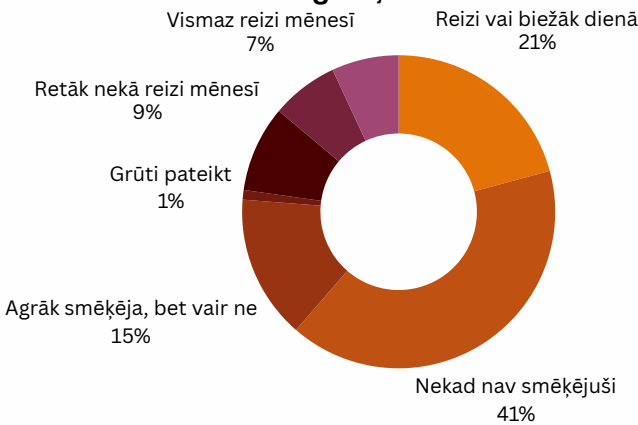
Avots: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2023

Elektronisko cigarešu smēķēšanas paradumi

2024. gadā e-cigaretes smēķējuši (ar dažādu regularitāti) 43% iedzīvotāju vecuma grupā no 18 līdz 75 gadiem, kuri lietojuši jebkādu tabakas vai/un nikotīnu saturošus produktus. Šis īpatsvars gada laikā pieaudzis par 12 procentpunktiem. 21% aptaujāto, kuri smēķējuši e-cigaretes to darījuši vismaz reizi dienā, 7% vairākas reizes nedēļā, bet ne katru dienu, 7% vismaz reizi mēnesī, 9% retāk nekā reizi mēnesī.

Viena gada laikā novērojams ievērojams īpatsvara pieaugums regulāras e-cigarešu smēķēšanas izplatībā – to iedzīvotāju īpatsvars, kuri e-cigaretes smēķējuši vismaz reizi dienā pieaudzis par 11 procentpunktiem, to iedzīvotāju vidū, kuri lietojuši jebkādu tabakas vai/un nikotīnu saturošus produktus.

E-cigarešu smēķēšanas paradumi 18-75 gadus vecu e-cigarešu smēķētāju vidū, 2024. gads, %

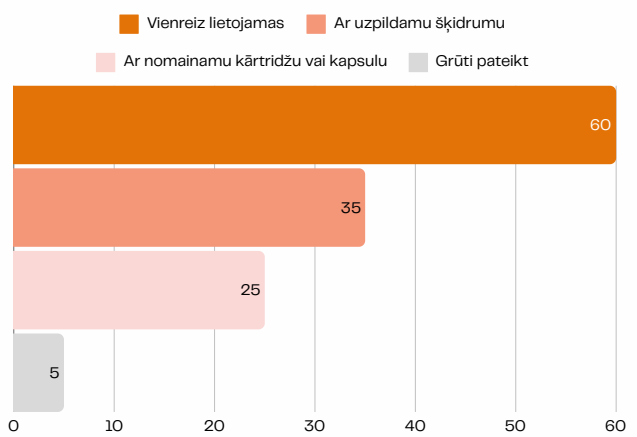

Avots: SKDS Pētījumu centrs, 2024

Elektronisko cigarešu lietošana pēc ierīces veida

Vairākums elektronisko cigarešu smēķētāju Latvijā izmanto vienreiz lietojamās elektroniskās cigaretes (60%), 35% izmanto ierīces ar uzpildāmu šķidrumu, 25% ar nomaināmu kārtridžu vai kapsulu.

Elektronisko cigarešu smēķēšana pēc ierīces veida 18-75 gadus vecu iedzīvotāju vidū, 2024. gadā, %

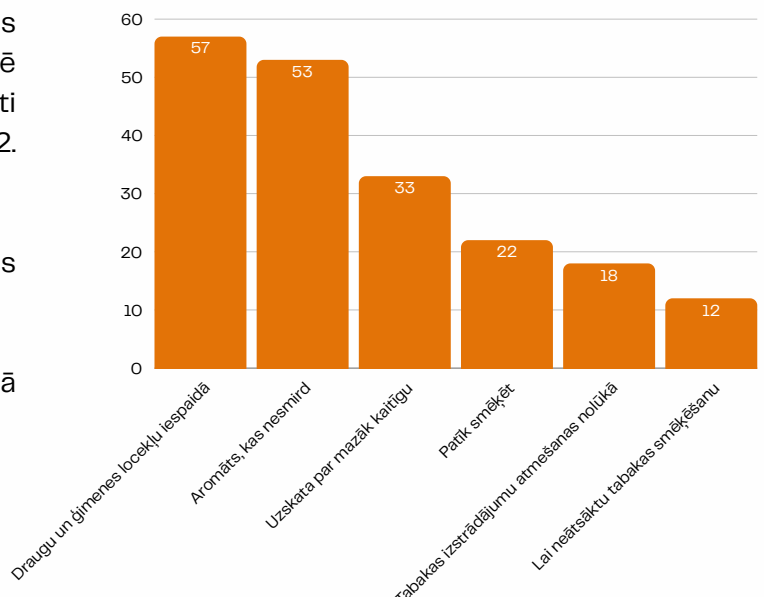
Avots: SKDS Pētījumu centrs, 2024

Elektronisko cigarešu smēķēšanas iemesli

2022. gadā vairākums aptaujāto 15 līdz 74 gadus veco iedzīvotāju norādīja, ka e-cigaretes smēķē draugu vai ģimenes locekļu iespaidā (57%). Citi biežākie e-cigarešu smēķēšanas iemesli 2022. gadā bija:

- aromāts, kas nesmird (53%);
- uzskats, ka tās ir mazāk kaitīgas nekā tabakas smēķēšana (33%);
- patika tās smēķēt (22%);
- tabakas smēķēšanas atmešanas nolūkā (18%);
- lai neatsāktu tabakas smēķēšanu (12%).

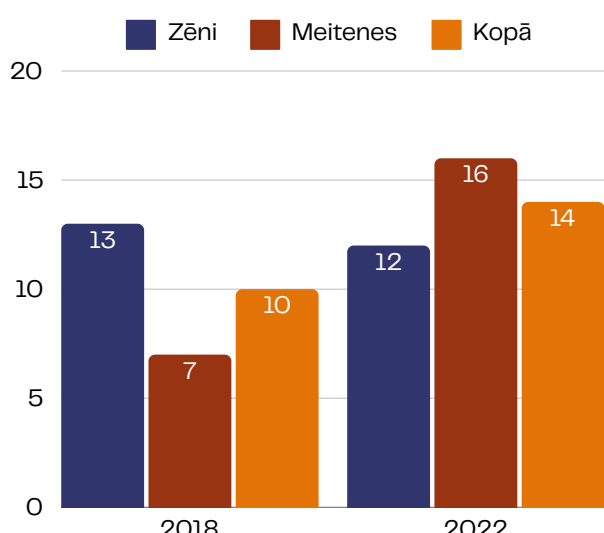
Elektronisko cigarešu smēķēšanas iemesli 15-74 gadus vecu iedzīvotāju vidū, 2022. gadā, %

Avots: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2023

Elektronisko cigarešu smēķēšanas izplatība jauniešu vidū

11, 13, 15 gadus vecu jauniešu īpatsvars, kuri vismaz vienu dienu pedējā mēneša laikā smēķējuši elektronisko cigaretē, 2018 un 2022. gadā, %

Avots: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2024

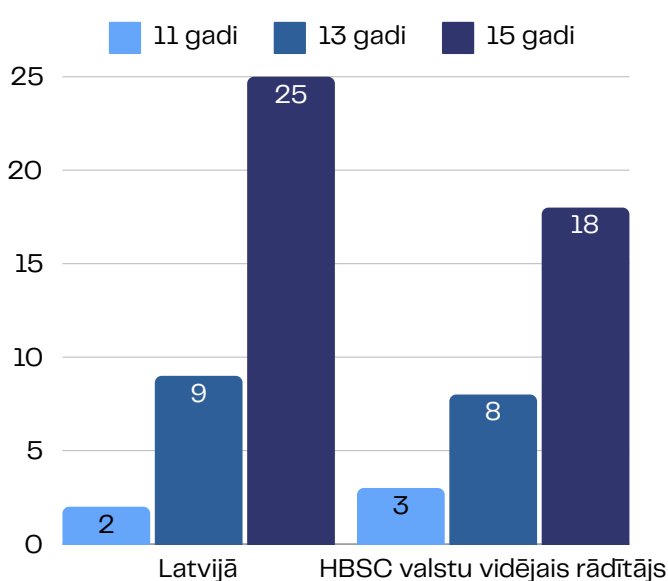
Kopš 2018. gada par četriem procentpunktiem palielinājies jauniešu īpatsvars, kuri regulāri smēķē elektroniskās cigaretes. Kopumā 2022. gadā tās vismaz vienu dienu pēdējo 30 dienu laikā smēķējuši 14% 11, 13 un 15 gadus veci jaunieši.

Lai gan zēnu vidū četru gadu laikā elektronisko cigarešu smēķēšanas izplatībā novērojams statistiski nenozīmīgs īpatsvara samazinājums (- 0.3% pirms noapaļošanas), meiteņu vidū novērojams īpatsvara pieaugums par deviņiem procentpunktiem.

Salīdzinot elektronisko cigarešu smēķēšanas izplatību Latvijā ar 41 citu pētījuma valstu vidējo rādītāju, redzams, ka Latvijā elektronisko cigarešu smēķēšana ir izplatītāka visās vecuma un abās dzimuma grupās. Visuzskatāmāk tas redzams 15 gadīgām meitenēm, kur smēķētāju īpatsvara pieaugums kopš 2018. gada pārsniedz 10%.

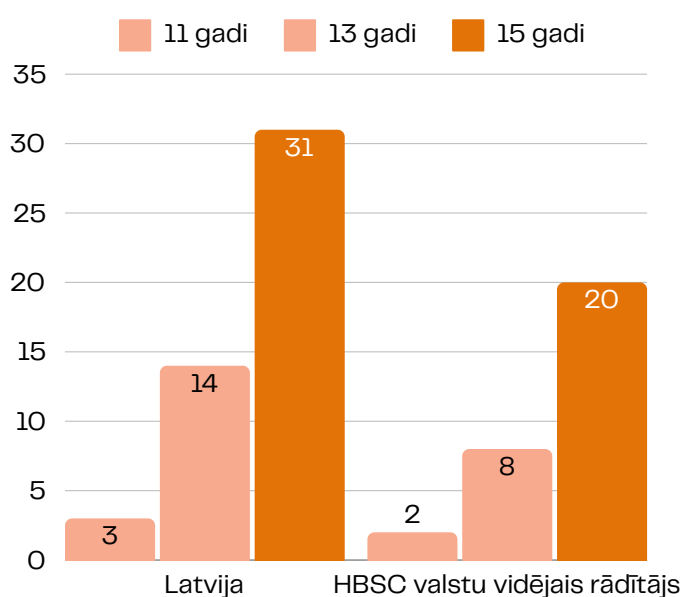
Augstāks e-cigarešu smēķētāju īpatsvars 15 gadīgo meiteņu vidū nekā Latvijā 2022. gadā bijis tikai trīs valstīs – Bulgārijā, Ungārijā un Lietuvā.

11, 13, 15 gadus vecu zēnu īpatsvars, kuri vismaz vienu dienu pedējā mēneša laikā smēķējuši elektronisko cigaretē 2022. gadā, Latvijā un vidēji HBSC dalībvalstīs, %

Avots: HBSC datu bāze: <https://data-browser.hbsc.org/measure/e-cigarette-use-last-30-days-use/>

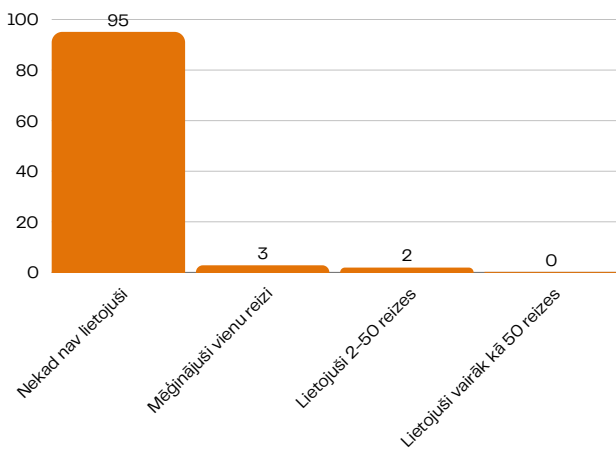
11, 13, 15 gadus vecu meiteņu īpatsvars, kuras vismaz vienu dienu pedējā mēneša laikā smēķējuši elektronisko cigaretē 2022. gadā, Latvijā un vidēji HBSC dalībvalstīs, %

Nikotīna spilventiņu lietošanas izplatība un paradumi

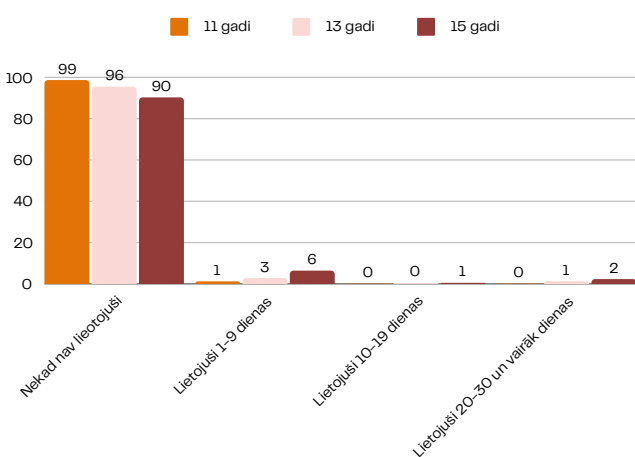
Nikotīna spilventiņi ir tabakas aizstājējprodukti, kas satur nikotīnu, bet nesatur tabaku. To sastāvu veido dažādas pildvielas, aromatizējošas vielas un saldinātāji mikrocelulozes apvalkā ievietošanai un lietošanai mutes dobumā.

15–74 gadus vecu iedzīvotāju pieredze ar nikotīna spilventiņu lietošanu, 2022 gads, %

Avots: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2023

11, 13, 15 gadus vecu jauniešu īpatsvars, kuri lietojuši nikotīna spilventiņus pēdējo 30 dienu laikā 2022. gadā, %

Avoti: Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums. 2022./2023. mācību gadu aptaujas rezultāti un tendences, 2024. Slimību profilakses un kontroles centrs. <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/21564/download?attachment>
 Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums, 2022. (2023). Slimību profilakses un kontroles centrs. <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/18708/download?attachment>

Nikotīna spilventiņu lietošanas pieredze pieaugušo iedzīvotāju vidū

2022. gadā 95,1% iedzīvotāju vecuma grupā no 15 līdz 74 gadiem norādījuši, ka nekad dzīvē nav lietojuši nikotīna spilventiņus.

Nepilni 3% (2,8%) norādījuši, ka tos lietojuši vienu reizi, bet vairāk kā 50 reizes savas dzīves laikā nikotīna spilventiņus lietojuši 0,2% iedzīvotāju vecuma grupā 15 līdz 74 gadi. Lielākais lietotāju īpatsvars ir vecuma grupā no 15 līdz 24 gadiem, kur nikotīna spilventiņus lietojuši 1,7% aptaujāto vīriešu.

No tiem iedzīvotājiem, kuri 2022. gadā lietojuši nikotīna spilventiņus (N=339), vairākums tos lieto ikdienā – 83,3%.

Salīdzinot ar 2020. gadu, statistiski būtiskas izmaiņas nikotīna spilventiņu lietošanas paradumos nav novērojamas.

Nikotīna spilventiņu lietošanas paradumi jauniešu vidū

Absolūtais vairākums bērnu un jauniešu nelieto nikotīna spilventiņus. Analizējot datus, kas raksturo lietošanas pieredzi pēdējo 30 dienu laikā secināms, ka nikotīna spilventiņus nekad nav lietojuši 94,8% skolēnu, attiecīgi 94,4% zēnu un 95,1% meiteņu.

Palielinoties skolēnu vecumam, pieaug arī regulāri nikotīna spilventiņus lietojošu skolēnu īpatsvars. 15 gadu vecumā par salīdzinoši regulāriem lietotājiem (lietojuši 20–30 un vairāk dienas mēnesī) uzskatāmi 2,3% aptaujāto, 1,3% 13 gadīgo aptaujāto un 0,1% 11 gadīgo aptaujāto bērnu/jauniešu.

Avots: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2024

Slimību profilakses un kontroles centrs

Karsējamās tabakas lietošanas izplatība un paradumi

Karsējamā tabaka ir tabakas izstrādājums, kas tiek lietots (smēķēts) izmantojot elektroniskas ierīces, kas veic tabakas karsēšanu augstā temperatūrā, kā rezultātā tiek izdalīts tvaikam līdzīgs aerosols, kas tiek inhalēts caur ierīces iemuti.

Karsējamās tabakas smēķēšanas izplatība populācijā

2023. gadā 3% Latvijas iedzīvotāju, kuri bija 15 gadus veci vai vecāki, smēķēja karsējamo tabaku. 3% iedzīvotāju to bija smēķējuši, bet pārtraukuši, 9% bija pamēģinājuši smēķēt vienu vai divas reizes. Abolūtākais vairākums Latvijas iedzīvotāju jeb 79% nekad nav smēķējuši karsējamo tabaku.

Salīdzinot ar 2020. gada pētījuma datiem, karsējamās tabakas smēķēšanas izplatība Latvijā nav palielinājusies.

Karsējamās tabakas smēķēšanas izplatība nikotīna saturošu produktu lietotāju vidū

2024. gadā karsējamo tabaku ar dažādu regularitāti smēķējuši 21% iedzīvotāju vecuma grupā no 18 līdz 75 gadiem.

Īpatsvars ir nemainīgs dzimumu vidū – 21%. Kopš 2022. gada karsējamās tabakas smēķētāju īpatsvars nikotīnu vai/un tabakas lietotāju vidū ir palielinājies par 5 procentpunktiem.

Lai gan lielākais kopējais karsējamās tabakas smēķētāju īpatsvars ir novērojams vecuma grupā 18–24 gadi, regulāri smēķētāji šajā vecuma grupā ir 9%.

Vislielākais regulāro smēķētāju īpatsvars ir novērojams vecuma grupā no 35–44 gadiem, kur karsējamo tabaku vismaz reizi dienā smēķējuši 16% aptaujāto karsējamās tabakas lietotāju.

Karsējamās tabakas lietošanas paradumi 2024. gadā

10% iedzīvotāju vecuma grupā no 18 līdz 75 gadiem, kuri norādījuši uz tabakas un/vai nikotīnu saturošu produktu lietošanu 2022. gadā smēķējuši karsējamo tabaku.

6% karsējamo tabaku smēķējuši retāk kā reizi mēnesī, bet 16% norādījuši, ka aptaujas brīdī karsējamo tabaku vairs nesmēķē.

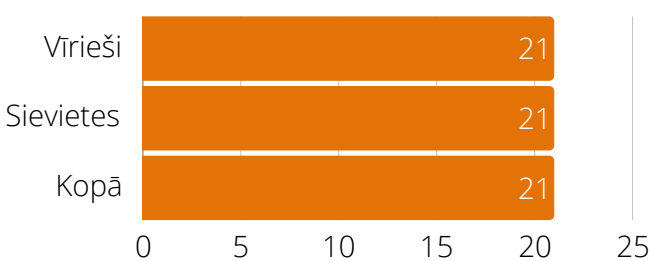
To iedzīvotāju īpatsvars, kuri karsējamo tabaku lieto vismaz reizi dienā kopš 2022. gada ir pieaudzis no 4% līdz 10%.

15 gadus vecu un vecāku iedzīvotāju īpatsvars, kuri smēķējuši karsējamo tabaku, 2023. gadā, %

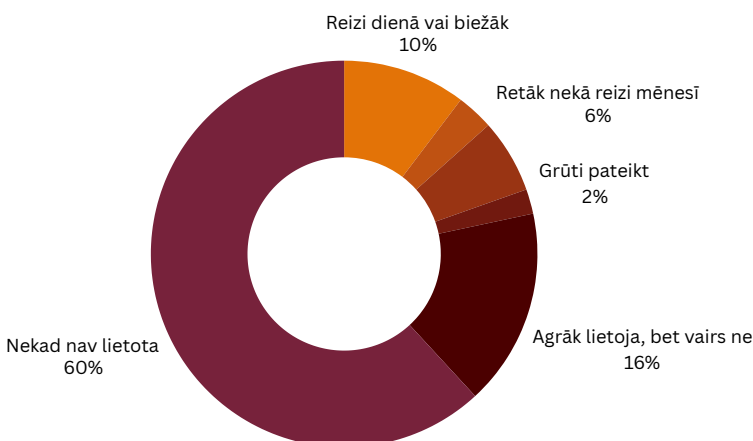
Avots: Special Eurobarometer 539

18 – 75 gadus veco tabakas un/vai nikotīnu saturošu produktu lietotāju īpatsvars, kuri smēķē karsējamo tabaku, 2024, %

Avots: SKDS Pētījumu centrs, 2024

Karsējamās tabakas lietošanas biežums 18 – 75 gadus veco karsējamās tabakas smēķētāju vidū 2022. gadā %

Avots: SKDS Pētījumu centrs, 2024

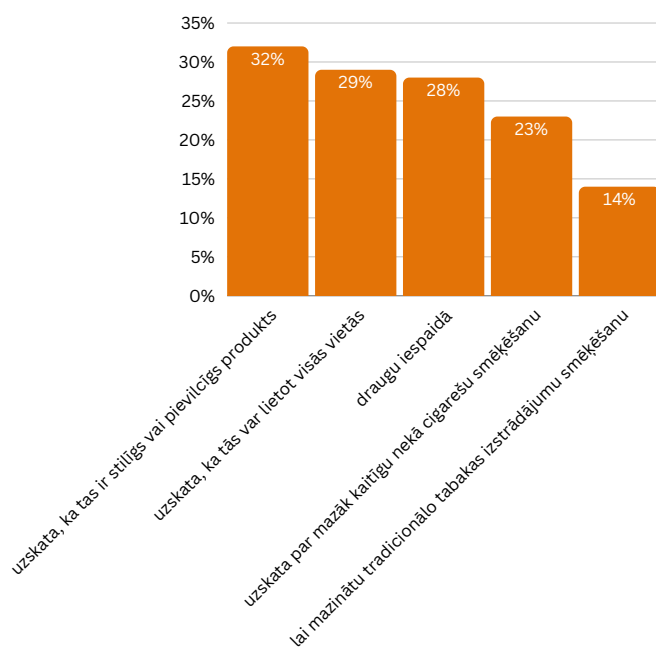
Karsējamās tabakas smēķēšanas uzsākšanas veicinošie faktori 15 gadus veciem un vecākiem iedzīvotājiem 2023. gadā

- 32% iedzīvotāju uzskatīja, ka karsējamā tabaka bija stilīgs vai pievilcīgs produkts;
- 29% norādījuši, ka to varot lietot vietās, kur aizliegta citu tabakas izstrādājumu smēķēšana;
- 28% uzsākuši karsējamās tabakas smēķēšanu draugu iespaidā;
- 23% uzskatīja, ka šie izstrādājumi ir mazāk kaitīgi nekā cigarešu smēķēšana;
- 14% no iedzīvotājiem, kuri lieto karsējamo tabaku, to uzsāka smēķēt, lai pārtrauktu vai samazinātu tradicionālo tabakas izstrādājumu lietošanu;

Salīdzinot ar 2020. gadā veiktā pētījuma rezultātiem, novērojamas uzskatāmas izmaiņas attiecībā uz aromatizējošām vielām kā vienu no primārajiem karsējamās tabakas smēķēšanas uzsākšanas iemesliem. 2020. gadā 17% norādījuši, ka karsējamās tabakas smēķēšanu uzsākuši dažādu pievilcīgo aromatizējošo vielu rezultātā, bet 2023. gadā šis īpatsvars bija 0%.

Kopš 2023. gada 23. oktobra Latvijā ir spēkā raksturīga aromāta aizliegums karsējamajai tabakai.

Karsējamās tabakas lietošanas faktori 15 gadus vecu un vecāku iedzīvotāju vidū 2023. gadā, %

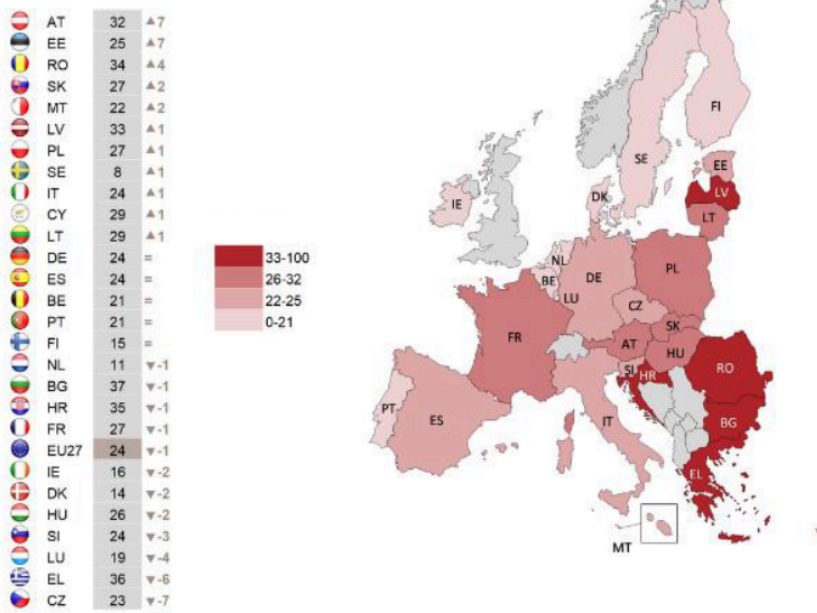
Avots: Special Eurobarometer 539

Tabakas izstrādājumu un alternatīvo produktu lietošanas izplatība Eiropas Savienības dalībvalstīs

"Special Eurobarometer 539" pētījuma dati par smēķēšanas izplatību un paradumiem Eiropas Savienības dalībvalstu iedzīvotāju vidū 2023. gadā

Iedzīvotāju īpatsvars (vecuma grupa 15+) ES dalībvalstīs, kuri pašreiz smēķē tabakas izstrādājumus (cigaretetes, cigārus, cigarillas, pīpi), 2023. gadā, %

Tabakas izstrādājumu smēķētāju īpatsvars

Augstākais (tradicionālo) tabakas izstrādājumu smēķētāju īpatsvars iedzīvotājiem vecuma grupā 15+ 2023. gadā bija Grieķijā (36%), Ungārijā (35%). Rumānijā (34%) un Latvijā (33%).

Salīdzinot ar 2020. gada pētījuma datiem tabakas izstrādājumu smēķētāju īpatsvars Latvijā ir palielinājies par vienu procentpunktu.

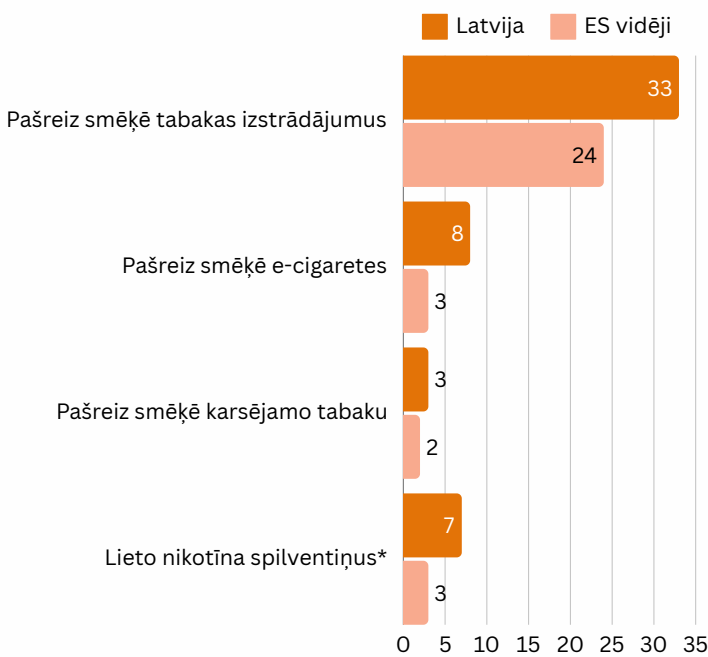
Būtiskākais īpatsvara samazinājums kopš 2020. gada novērojams Čehijā (-7% punkti), Grieķijā (-6% punkti), Luksemburgā (-4% punkti).

Uzskatāms smēķējošo iedzīvotāju īpatsvara pieaugums ir novērots Austrijā un Igaunijā (+7% punkti).

Latvijā iedzīvotāju īpatsvars, kuri pašreiz smēķē būtiski pārsniedz vidējo ES rādītāju, kas 2023. gadā bija 24%.

Avots: Special Eurobarometer 539

Iedzīvotāju īpatsvars (vecuma grupa 15+) ES dalībvalstīs, kuri smēķē/lieto tabakas un citus nikotīna saturošus izstrādājumus, 2023. gadā, %

Avots: Special Eurobarometer 539

* Ietver iedzīvotājus, kuri aptaujas brīdī nikotīna spilventiņus lietojuši ar dažādu regularitāti, izņemot iedzīvotājus, kuri pārtraukuši to lietošanu

Tabakas un alternatīvo izstrādājumu lietotāju īpatsvars

Latvijā ir augstāks tabakas un/vai nikotīna saturošu produktu smēķētāju/lietotāju īpatsvars nekā vidēji Eiropas Savienības dalībvalstīs visās produktu kategorijās.

Salīdzinot ar 2020. gada pētījuma datiem, 2023. gadā Latvijā ikdienā e-cigarešu smēķētāju īpatsvars pieaudzis daudz straujāk nekā vidēji ES dalībvalstīs, proti Latvijā par 6 procentpunktiem, bet ES - par vienu procentpunktu trīs gadu laikā.

Attiecībā uz karsējamo tabaku novērojams, ka trīs gadu laikā ikdienas smēķētāju īpatsvars Latvijā nav pieaudzis, turpretim vidējais ES rādītājs ir palielinājies par vienu procentpunktu.

Pirmoreiz pētījumā iekļauta nikotīna spilventiņu lietošanas (neregulāra) izplatība, kas Latvijā ir uzskatāmi augstāka nekā vidēji ES dalībvalstīs. Vienlaicīgi gan jānorāda, ka to iedzīvotāju īpatsvars, kuri saskaņā ar pētījuma datiem šos produktus lieto ikdienā sastāda 0% gan Latvijā, gan vidēji ES dalībvalstīs.

Elektronisko smēķēšanas ierīču izmantošana smēķēšanas atmešanas nolūkā

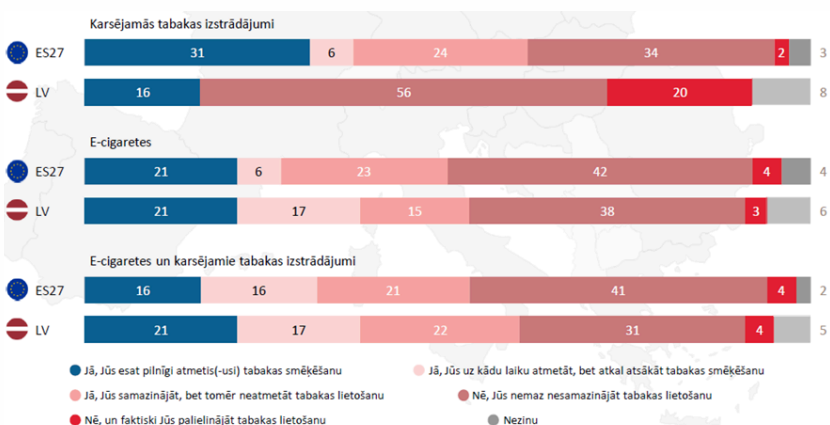
Kopumā 12% no smēķējošajiem iedzīvotājiem Latvijā pēdējā gada laikā mēģinājuši atmet tradicionālo tabakas izstrādājumu smēķēšanu ar elektronisko smēķēšanas ierīču palīdzību.

Pilnībā tas izdevies 16% aptaujāto, kuri izmantoja karsējamo tabaku, 21%, kuri izmantoja e-cigareti un 21%, kuri lietojuši abas iepriekš minēto ierīču kombināciju.

Vienlaicīgi jāvērs uzmanība, ka absolūtajam vairākumam iedzīvotāju tas nav izdevies, proti 56% aptaujāto turpināja smēķēt gan tabakas izstrādājumus, gan karsējamo tabaku, 38% turpināja paralēli smēķēt e-cigaretetes un 31% turpināja smēķēt e-cigaretetes un karsējamo tabaku kombinācijā ar tradicionāliem tabakas produktiem.

Latvijas iedzīvotāju pieredze šo ierīču izmantošanā tradicionālo tabakas izstrādājumu smēķēšanas atmešanas nolūkā būtiski neatšķiras no Eiropas Savienības vidējiem rādītājiem, izņemot attiecībā uz karsējamo tabaku, kur 20% aptaujātajiem Latvijā karsējamā tabaka palielinājusi tradicionālo tabakas izstrādājumu smēķēšanu. ES dalībvalstīs šada pieredze bijusi vien 2% aptaujātajiem.

Iedzīvotāju pieredze ar e-cigaretēm un karsējamajiem tabakas izstrādājumiem tradicionālo tabakas produktu smēķēšanas atmešanas nolūkā (vecuma grupa 15+) ES dalībvalstīs un Latvijā 2023. gadā, %

Avots: Special Eurobarometer 539

Tabakas un nikotīnu saturošu izstrādājumu aprīte

Latvijā akcizētās tabakas un nikotīna preces ir:

- cigaretes, cigāri, cigarillas;
- smalki sagriesta smēķējamā tabaka;
- tabakas lapas, karsējamā tabaka;
- elektroniskajās cigaretēs izmantojamie e-šķidrums;
- elektronisko cigarešu šķidrums pagatavošanas sastāvdaļas
- tabakas aizstājējprodukti*

Patēriņam nodotais tabakas un nikotīnu saturošo izstrādājumu apjoms 2023. gadā

Cigaretes (tūkst.gab.)	1 739 662
Cigāri un cigarillas (tūkst. gab.)	24 983
Smēķējamā tabaka (kg)	103 375
Karsējamā tabaka (kg)	77 028
Tabakas lapas (kg)	0
E-cigarešu šķidrums (ml)	53 898 031
Tabakas aizstājējprodukti (gr)	26 695 849

Avots: Valsts ieņēmumu dienests, 2024

Izmaiņas tabakas un nikotīna saturošu izstrādājumu aprītē

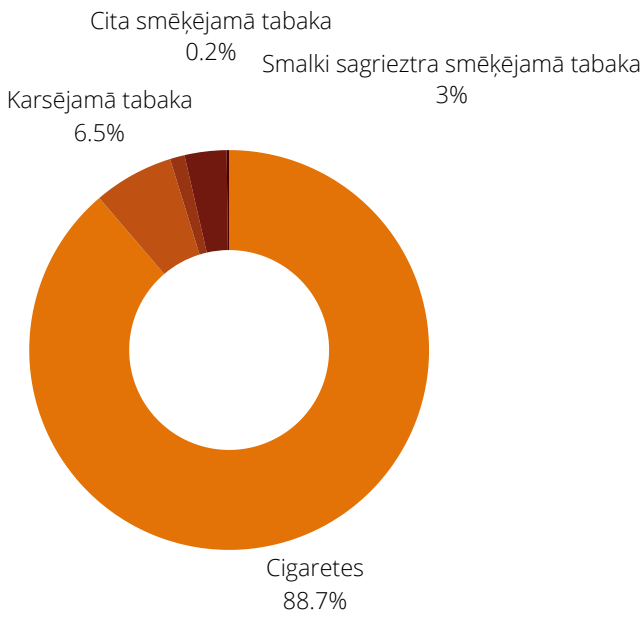
Būtiskākās izmaiņas patēriņam nodoto izstrādājumu aprītē, salīdzinot ar 2022. gadu novērojamas tabakas aizstājējproduktiem (nikotīna spilventiņi), kur patēriņam nodotais daudzums gramos gada laikā palielinājies par 56%.

Pēdējo gadu laikā uzskatāmi redzams, ka pieaug arī elektronisko smēķēšanas ierīču izmantošanā patēriņam nodoto šķidrums un karsējamās tabakas daudzums.

Vienlaicīgi samazinās tradicionālo tabakas izstrādājumu daudzums, samazinājums novērojams gan cigaretēm, gan cigāriem, cigarillām un smēķējamai tabakai.

Izmaiņas nikotīnu saturošu produktu aprītē korelē ar pētījumos novēroto, ka pieaug dažādu alternatīvo nikotīnu saturošo produktu lietotāju īpatsvars.

Aprēķinātā akcīzes nodokļa struktūra (% no EUR) 2023. gadā

Avots: Valsts ieņēmumu dienests, 2024

Akcīzes nodokļa struktūra par tabakas izstrādājumiem

Analizējot akcīzes nodokļa ieņēmumu struktūru šīs kategorijas izstrādājumiem, akcīzes nodokļa ieņēmumi par tabakas cigaretēm nemainīgi veido absolūto vairākumu jeb 89% no kopējiem ieņēmumiem. Gada laikā šis īpatsvars faktiski nav izmainījies, neskatoties uz samazinājumu kopējā aprītē nododāmā cigarešu apjomā, kas gada laikā samazinājies par nepilniem 6%. Tas skaidrojams ar pieaugošo akcīzes nodokļa likmi, kas nodrošina nemainīgi augstus ieņēmumus arī pie samazināta patēriņa.

Pēc iekasētā akcīzes nodokļa apjoma, otrajā vietā ir karsējamā tabaka, kas sastāda vairāk kā 6% no akcīzes ieņēmumu struktūras, kam seko smalki sagriesta smēķējamā tabaka ar nedaudz vairāk kā 3%.

Elektroniskajās cigaretēs izmantoto šķidrums tirdzniecības rezultātā gada laikā iekasētais akcīzes nodoklis 2 333 506,9 EUR apmērā, kas ir pieaugums par 267%.

Karsējamai tabakai 12 mēnešu laikā iekasētā akcīzes nodokļa apmērs pieaudzis par 85%, smalki sagrieztai smēķējamai tabakai par 25%, cigaretēm par 5%.

Akcīzes nodoklis pēc tabakas/nikotīna saturoša izstrādājuma veida

Balstoties uz Valsts ieņēmumu dienesta aprēķiniem, uzskatāmi redzama pastāvošā atšķirība nodokļu politikā attiecībā uz tabakas un nikotīnu saturošu izstrādājumu aplikšanu ar nodokli.

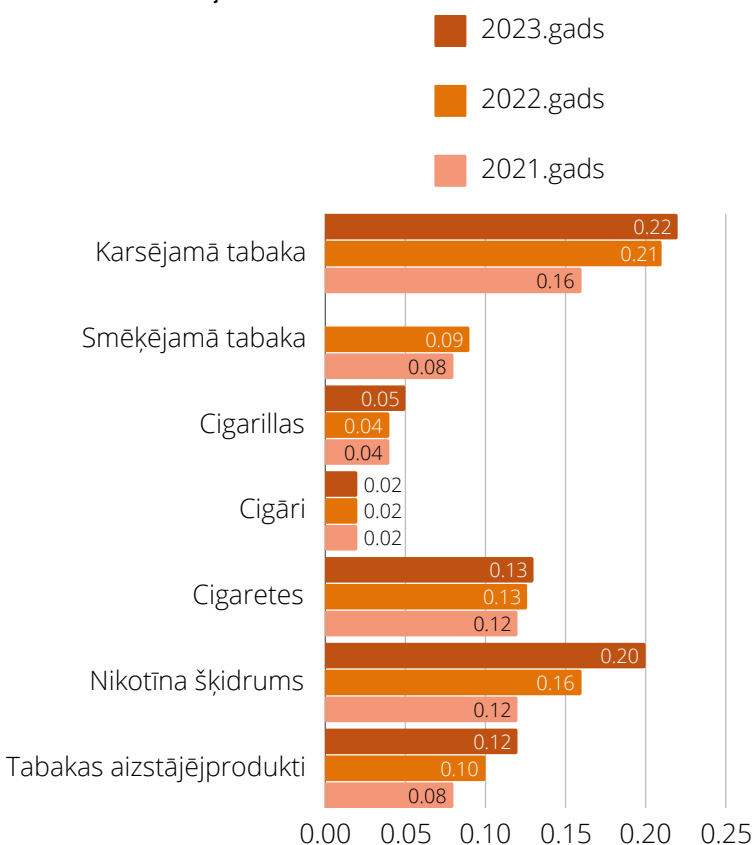
1 g tabakas cena svārstās no 0.02 euro par gramu cigarillās līdz 0.22 euro par gramu karsējamās tabakas.

Akcīzes nodoklis par 1 ml nikotīna saturoša šķidrums, kas tiek izmantots e-cigaretēs pieaudzi no 0.04 euro 2020. gadā līdz 0.20 euro 2023. gadā.

Ņemot vērā, ka tabaka ir toksiska neatkarīgi no tās formas un lietošanas veida, akcīzes nodokļu likmju piemērošanā būtu jāveicina politika, kuras rezultātā pieejamība pēc tabakas izstrādājumiem tiktu mazināta visās produktu kategorijās un neveicinātu potenciālu pārēju uz lētākām alternatīvām.

Ņemot vērā, ka tabakas un nikotīnu saturoši izstrādājumi nav klasificējami pēc to kaitīguma, finansiālā pieejamība ir jāmazina visās produktu kategorijās, neatkarīgi no konkrētā produkta popularitātes un pieaugošā pieprasījuma.

Akcīzes nodoklis par 1 gramu tabaku/1ml nikotīna šķidrums, euro 2021–2023. gadā

Avots: Valsts ieņēmumu dienests, 2023

Aprēķinos pieņemts, ka:

1 cigarete= 1 gr. tabakas;

1 cigārs= 6,16 gr. tabakas;

1 cigarilla = 2,65 gr. tabakas

Cigarešu aprēķinā, pieņemts, ka paciņas cena ir 3.70 euro

*produkti, kuri satur vai nesatur nikotīnu, kuri nav ārstniecības līdzeklis, tabakas izstrādājums, augu smēķēšanas produkts, bezdūmu tabakas izstrādājums, e-cigaretēs izmantojamais šķidrums vai e-cigaretēs izmantojamā šķidrums sagatavošanas sastāvdaļa un kurus paredzēts izmantot līdzīgi vai līdzīgiem mērķiem kā tabakas izstrādājums, augu smēķēšanas produktus, bezdūmu tabakas izstrādājumus vai elektroniskajās cigaretēs izmantojamo šķidrums.

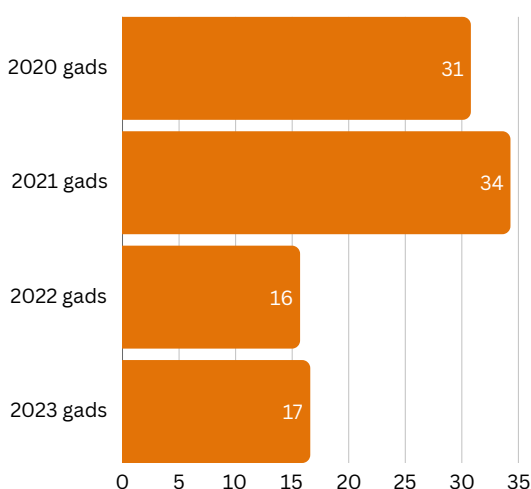
Slimību profilakses un kontroles centrs

Tabakas un nikotīnu saturošu izstrādājumu uzraudzības pasākumi un rezultāti

Saskaņā ar Latvijā spēkā esošo likumdošanu, uzraudzība par dažādos normatīvos aktos noteiktām prasībām ir deleģēta sekojošām institūcijām:

- Valsts ieņēmumu dienestam;
- Veselības inspekcijai;
- Patērētāju tiesību aizsardzības centram;
- Valsts policijai un pašvaldības policijai

Policijas veikto kontroles pasākumu rezultātā atklāto kontrabandas cigarešu skaits 2020.-2023. gadā, miljonos gabalu

Avots: Valsts policija, 2024

Valsts policijas kontroles pasākumi 2023. gadā

2023. gadā sastādīti:

- 1413 administratīvo pārkāpumu protokoli par smēķēšanu, ko izdarījis nepilngadīgais;
- 1414 administratīvo pārkāpumu protokoli par tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču vai to uzpildes tvertņu iegādāšanos vai glabāšanu, ja to izdarījis bērns.

Patērētāju tiesību aizsardzības centra kontroles pasākumu rezultāti 2023/2024*. gadā

Biežāk konstatētie pārkāpumi:

- elektronisko cigarešu, uzpildes flakonu vai šo produktu preču zīmes un reklāmas ir redzamas ārpus specializētās smēķēšanas produktu mazumtirdzniecības vietas;
- elektronisko cigarešu, uzpildes flakonu, tabakas aizstājējproduktu (nikotīna spilventiņu) reklāmas izvietotas ārpus likumā atļautajām vietām – sociālie tīkli, interneta vide;
- reklāmās sniegti maldinoši apgalvojumi par elektroniskajām cigaretēm kā mazāk kaitīgu alternatīvu, kas palīdz atstāt smēķēšanu.

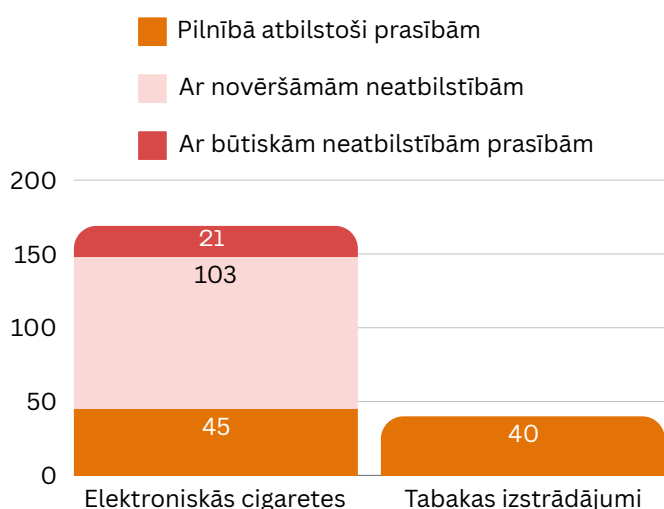
2 administratīvās pārkāpuma lietās, izdoti lēmumi par soda naudas maksāšanu. 8 preventīvās uzraudzības lietās panākts labvēlīgs risinājums, komersantam labprātīgi novēršot pārkāpumus. Sniegtas 30 atbildes uz rakstveida iesniegumiem un konsultācijām.

Līdz 2024. gada jūlijam

Veselības inspekcijas veikto pārbaūžu rezultāti 2023. gadā

- Veikta 40 cigarešu marku un 203 elektronisko cigarešu marku kontrole ;
- neatbilstības tabakas izstrādājumu prasībām nav konstatētas;
- konstatētas 103 neatbilstības e-cigaretēm/uzpildes flakonu vienībām, kuras bija novēršamas, tostarp 89 neatbilstības speciālajām prasībām, 100 neatbilstības vispārējām ķīmisko maisījumu prasībām.
- Aizliegta 21 elektroniskās cigaretes un uzpildes flakona marku tirdzniecība.
- Laboratoriski nikotīna koncentrācija pārbaudīta 13 elektronisko cigarešu šķidrumiem un nikotīna, darvas un oglekļa monoksīda emisiju līmenis pārbaudīts 26 cigarešu zīmolos. Neatbilstības nav tikušas konstatētas.

Elektronisko cigarešu un tabakas izstrādājumu atbilstība normatīvajos aktos noteiktajām prasībām 2023. gadā

Avots: Veselības inspekcija, 2024